

у прозору нестаје, без најаве и знака” и „губи се у детаљима” песник се пита: „Ко може издржати слепило?”

Ни сећања не могу помоћи („као да је то оно / чега се не можеш сећати, / од чега можеш полудети”) у свету у којем је појавни циљ – нестајање и мимикрија. У свету лудила, изгубљености и неснађености.

Очигледно да нам својом најновијом књигом стихова Саша Јеленковић поручује да постојећи модел стварности одговара тек назнакама и слутњама нашег постојећег нечега чега више нема, нити га може бити, нити може имати предметну представу у језику и у самом појму. Такве речи још нисмо измислили у нашем језику.

У таквој (не)стварности, опомиње нас песник, влада празнина која ужасава човека, био он обичан или необичан, био или не био уметник. Та празнина бића немерљиве дубине можда се не види у привиду или другом лику који су нам наметнути, али се и те како осећа и слуги у симптомима, у нејасним и једва уочљивим знацима, опомиње нас да у постојећем систему (не)вредности, у којем ми уређујемо стварност, пасивно или активно, трансформишући је у нестварност, нешто очигледно не функционише...

Јер – предочена су нам уверења, најалост важећа, по којима се појавности света лажно оцењују као нормалне и правилне, а не темеље се ни на чему што може издржати искушења времена и сушних система вредности.

Александар Б. ЛАКОВИЋ

ЗБИРКА У ЗБИРЦИ

Дејан Илић, *Долина Плисиџос*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2017

„Путовање је еротски чин, / исписивање текста по телу земље. / Али не воља за откриће, пре ходање / по означеним местима. / Разрада већ утврђеног, таксономија / разлике два погледа, изумевање / ракурса, множење перспектива. / Сачекати да се прича о путу утиша, / да растојање само / свог путника исприча”. Дејан Илић (1961) још у првој збирци песама *Фиџуре* (1995) овом песмом без наслова антиципира основну тематско-мотивску линију свог песништва од ког, ако упоредимо свих девет песничких књига које је објавио, и није у већој мери одступао.

Нови рукопис *Долина Плисиџос*, у том смислу, не доноси битније поетичке промене: присутни су сви мотиви који су се, у Илићевом случају, издигли чак до нивоа топоса, као што су путовање, летовање, море,

вожња отвореним (ауто)путем и слично. Породично-интимистичка атмосфера, дијахронијско поимање времена и простора, те једноставан, непретенциозан језик и суптилне поенте поново се јављају као константе Илићевог лирског израза. Лирски субјект се, међутим, овог пута оглашава са простора Грчке и, једним делом, Италије, урођен у античку и хеленску традицију и сав историјско-цивилизацијски потенцијал који јој припада, те је читалац сведок његових настојања да опише деловање историје, али и медитеранске природе у фрагментима људске стварности и свакодневице.

Необична је формална организација ове збирке: отвара је својеврсна пролошка песма „Плутарх”, у којој је лирски субјект, након добијене Плутархове књиге старе двадесет и пет година, подстакнут на размишљање о пролазности, судару античког и савременог, прошлости и садашњости: „Како само одјекују грчка и латинска / имена, скупине консонаната и гласови / војсковођа, како пршти младост света, / у мојој већ старој крви”. Наглашавање контраста између старог и младог, онога од *онда* и овога *сада*, најављује тематско-мотивски проседе, али и поетичку окосницу читаве књиге, те се може казати да ова песма фигурира као својеврсна увертира у збирку.

Долина Плисијос, тако, садржи шест циклуса, а првом и последњем, попут најаве, претходи мото или цитат, што је поступак карактеристичан за Илићеву поезију. Први циклус, по ком је читав збирка и названа, подстицајан је за свеукупно разматрање песничког текста, јер садржи три мања потциклуса, обележена само римским бројевима, те истовремено запрема и највећи део збирке. Други циклус, „после”, састоји се само од једне песме, која сумира искуства и осећања првог циклуса, док је тежишна тачка трећег циклуса, „Лепо лето”, опсесивни мотив лета и летовања, који је Илић у свом досадашњем песништву на многобројне начине варирао. Четврти циклус, „Код куће?”, доноси, међутим, тематски дијапазон другачији у односу на претходне циклусе, чиме се издваја од остатка књиге. „Кампи”, пети циклус, тематизује путовање по Италији и нарочиту опчињеност венецијанским малим трговима, а шести циклус, „Фидбек”, означава превредновање животног искуства и „научене лекције”.

Могло би се казати да први циклус са своја три мања потциклуса готово твори засебан песнички рукопис, те ћемо му овом приликом посветити највише пажње. Читаоца, попут мора које се често евоцира, запљускују прикази, пејзажи, слике и мноштво историјских референци којима је текстуално ткиво песама избраздано. У савременој свакодневици, а посебно приликом туристичког обиласка, осећа се укрштај античког и модерног; осећају се дамари старог света: „Улазили смо у Пелопову земљу, / с друге стране, опрезно и нечујно / као да су још увек стизали јека и гнев, / из дубина мора, поморских сукоба / светова што су се одиграли / у близини овог места” („Лепант”). Лирски субјект, свестан

цивилизацијског значаја који места која посећује носе, пропушта историјске догађаје и податке кроз филтер маште и фиктивне надградње, што оснажује његове доживљаје нарочитом динамиком. Исто тако, међутим, његова уметничко-егзистенцијална проматрања неретко су обележена потребом да се буде присутан у датом тренутку и да се саживи са садашњошћу, без нужног евоцирања античког периода: „Не замишљам гола / науљена тела, не замишљам како је некада / све ово изгледало” („О”).

Готово је немогуће заобићи мноштво топонима који искрсавају из песме у песму – уосталом, и сам назив збирке сугерише врсту топоанализе којом субјект покушава да реконструише своје крхко бивствовање у свету: Лепант, Пелопонез, Димицана, Мистра, Кастраки, Атина, Солун, само су неки од делова Грчке и локације које лирски протагониста посећује, исписујући своју песничку мапу. Присутна је и линија хедонистичког, чулног песништва, која подразумева уживања у мирисима, храни и пићу, и која готово да симулира епикурејско поимање спољних надражаја. Илић овде готово да је у дослуху са грчким песницима Анакреонтом или Алкејем: „На тргу нуде маслине, овчји сир и уље, / узели смо од свега по мало, и поморанце, / које су овде вечне, цветају кад и опадају” („у Димицани”); „Хвала на доручку, / служеном у вашој башти, / мармелади од ваших дуња, / овчјем млеку, маслинама и мирису / свег тог биља по безбројним / саксијама, што је говорило својим / далеким зачинским језицима” („Мистра, априла 2013.”); „Прскале / су пресоване маслине, у духу, и мешале се / с повишеним осећањима, стизало се / до необичне катарзе” („Е.”).

Једна од особитих одлика Илићевог песништва јесте такозвана песма-слика, песма-ситуација, доживљај или тек опис призора предочен кроз једноставне дескриптивне стихове. И ова збирка њима обилује; лирски јунак, инертан и немоћан пред задивљујућом природом, у потпуности јој се подређује и сраста с њом: „На овим путевима, свако је застајање / ризик, гроб, провалија у коју бих срећан упао” (без наслова). Он се препушта сликама и чулним надражајима који га окружују са свих страна, али остаје пасивни посматрач; тежиште се премешта на простор и време, а субјект ту тек коегзистира и део је сложеног комплекса. Прави пример овакве песме-слике би била песма са посветом „код Монемвасије”: „Клупа на окуци, с погледом / на море, на којој нико не седи, / људи у аутомобилима који ретки / пролазе. Крај пута, мириси, мирта, / рузмарин, кантарион. / Поглед види поглед”. Призоре и пејзаже лирски субјект саопштава мирно, непретенциозно, суптилно сенчећи слике меланхолијом, али и својеврсном мистичном егзистенцијалном ведрином.

Томе доприноси и већ споменути интимистичко-породична атмосфера у којој се путовање одвија. Наиме, лирски јунак не путује и не проживљава сам, већ неретко у дијалог укључује и блиску женску особу (ћерку или супругу), те се песма остварује у другом лицу јединице:

„Сендвич који једеш не свиђа / ти се: „Суви су, скаменили су се” (без наслова), или: „Кад си угледала те чудне урнебеснице, / иза стакла, у витрини музеја, ниси могла / да верујеш да су тако старе, и ископане / и очишћене само да би их ти видела” („Урнебеснице”). Ова песма карактеристична је и по укрштању два света и два времена: „Микенске фигурине, пре архајског осмеха, / руке подигнуте увис као да се нечему радују, / биле су за тебе (...) / пружена / рука садашњости, сусрет два озарена / а тако удаљена детињства”. Спајање асоцијативних веза из света историје, уметности, филозофије, историје итд. осликава извесну ауторову тежњу ка својеврсној временско-историјској дијахронији, пресликавању садашњег тренутка у прошли и обратно. На когнитивном плану, свака ствар, сваки спољни подстицај и тренутак могу бити почетак разумевања и тумачења света. То потврђује и песма „Превлака”, у којој је потентни историјски контекст, дат кроз необавезну, лежерну причу („(...) онда, знаш, / кад је избила куга и Перикле / почео да губи / конце. Па русвај у Атини / и убрзо његова смрт”), у контрасту са смрдљивом, безличном и сивом индустријском зоном у које прелазе. Лирски јунак и његова пратња желе да створе лични (антички) храм, уточиште у околини која врви од *џрдосија од мейшала*, фабрика и рафинерија, прижељкујући да се богови умешају у њихову судбину, у овоземаљски живот, као у античким трагедијама. У сличном маниру написана је и песма која носи назив збирке, „Долина Плистос”, посвећена француском писцу и пасионираном проучаваоцу класичне књижевности и античке Грчке, Жаку Лакаријеру. Он посматра грчке сељане како у долини, где је некада основано пророчиште, „превозе свој драгоцени товар” и „то уље, / у којем се још увек, на сунцу, прелама / њихова судбина”.

Други и трећи потциклус првог циклуса тематизују махом путовање у Атину и Солун ван туристичке сезоне, што је такође једна од константи Илићевог песништва. Лирски јунак је непомичан у медитеранском рају и опхрван чулним утисцима: он региструје боје, мирисе, цвркулт птица и чини му се да је „свака ствар тако стварна, стварнија / од стварног, али не надстварна” („Велика музика”). Слично је и у песми из трећег циклуса, „Горњи град”: „Мирис јутарњег пецива из суседних кућа, / прве птице на небу. Ширина погледа, пролеће, / топао ваздух с мора”. Ове једноставне, наизглед баналне слике које се урезају у сећање лирског субјекта, испостављају се као базичне, најближе и најприродније човеку; наизглед приземно, а заправо примарно, првотно, огољено од сваке мистификације и ореола цивилизације и културе. Грчка, с друге стране, поседује оно исконско, аутентично, што се не може преузети, украсти или миметизовати, и то се огледа у сваком слоју њене стварности, чак и у безазленој слици пастира с овцама на брегу („Пастир”).

Једина песма другог циклуса, насловљеног „после”, сумира утиске првог циклуса и може се разумевати у смислу „шта је било након путо-

вања”. Лирски јунак поново укључује другу особу у имплицитни дијалог, али евоцира и важно аутопоетичко питање писања поезије и стварања: „и питам се, онда, ко ће од нас, ти или ја, / успети да овај опис хеладе заиста / доведе до песме?”. Чини се да би ово био сасвим прикладан завршетак песничког рукописа којим би збирка *Долина Плисијос* добила лепу заокруженост као смисаона и тематско-мотивска целина. Илић, међутим, наставља да исписује песнички текст у наредним циклусима, који пре делују као репетиција и варирање већ присутних мотива и ситуација (у овој или у ранијим збиркама), без веће промене у језичком стилу, емоционалности или атмосфери. „Лепо лето” се усредсређује на однос оца и ћерке који је, поново, предочен кроз мотив лета и летовања, уживања у природи и слично: „После три године суше, електрично / небо, и пејзаж, чак и у августу, зелен. (...) / И на самом / врху, блесак, киша је стала, ту смо стали / и ми, ти која растеш, ја који старим (...)” („Превој”).

Пети циклус, „Кампи”, кроз дванаест песама тематизује путовање по Италији, са нарочитим нагласком на венецијанским кампима, малим трговима, на којима се одиграва духовно и ментално путовање лирског субјекта. Налик првом циклусу, „Кампи” садрже мноштво песама-слика које су на трагу скице, призора, цртице, белешке. У истом маниру описивања, лирско Ја се поново враћа *тхицини векова* и освећености о културноисторијском потенцијалу који дати простор поседује. Чини се да у песничком тексту и екстензивној дескрипцији има доста „празног хода”, премда се песма углавном разрешава у одређеном правцу који суптилно наговештава изванредан метафизички или егзистенцијални смисао: „Чесма из које вода непрестано / тече, успутна је станица, / место за кратак предак / и освежење / дугих каравана туриста / што наједном / избију / на ову висораван” („Кампо, 4”).

Изузетак је, међутим, четврти циклус, „Код куће?”, који доноси потпуно другачији корпус мотива и песничког расположења, и као да не припада остатку збирке. Врло успешне, драматичне и упечатљиве „Мртавац” и „Кад махијално окренете телефон” приказују стање појединца након смрти блиске особе и како се са смрћу носе они који су остали иза њих: „Смеју вам се мртвачеве ствари, / и оне у гроб однете, / само се праве да су ту”. Још неколико песама дужег, наративног, на махове и заморног стиха припадају овом циклусу, на пример „Нисмо утврдили градове” и „Лоша земља”, али немогуће је отргнути се утиску да присуствујемо развоју другог песничког рукописа. Завршни, шести циклус, „Фидбек”, најављује егзистенцијални оптимизам најпре мотом Марка Аурелија: „Готово све је како треба”, те доноси песме/повратне информације, својеврсне „животне савете” које лирски субјект упућује читаоцу, али и самом себи: „Сети се увек најгорег што ти / се десило, сети се увек најтежег / дана у свом животу. / Не постоји ствар лековитија, / кориснија, ствар која те више / чини човеком” („Сети се најгорег”). Сви тематски и идејни токови

ове збирке се сливају у једно у завршној песми „Аутогрил“: лирски глас закључује да је „наша обавеза да идемо / даље, да испуњавамо дужности пута“, те да је коначно „готово све како треба“.

Долина Плисијос представља спонтан наставак Илићевог претходног поетског опуса – стилска и језичка уједначеност, те спокојна атмосфера, оснажена дескрипцијом, коју повремено раздрма осећање зачудности или неко реторско питање, испостављају се као главне одлике ауторовог израза и у новој књизи. Постоји, међутим, приметна некохерентност и алогична линеарност када је у питању формална организација и композиција песничког текста. Ова обимна збирка (што је уједно и једна од њених мана) од чак шездесет и три песме готово да садржи довољно материјала за две песничке књиге. Први део збирке (први и други циклус) твори, тако, засебну збирку, а од трећег циклуса као да су се могућности за наставак књиге исцрпеле, те се други део збирке доима као недовољно узбудљив, рециклирање или варирање већ реченог.

При транзицији из спољњег ка унутрашњем, из објекта ка субјекту се формира ментални хоризонт Илићевог лирског гласа; при скоку из идеализованог света историје и формативног цивилизацијског периода у несавршени, реалан свет, одмотава се клупко суптилне и тихе егзистенцијалне медитације. Искуство свакодневице је индивидуализовано; нема, међутим, дијалога са сопством и интроспекције у класичном смислу. Она се јавља најчешће испосредована неким запажањем, приказом или проницљивом опсервацијом, одакле и почиње дискурзивно кретање. Тада се отварају нови слојеви искуства који песму одводе у одређеном правцу. Упркос многобројним историјским референцама и именима, историја у Илићевој збирци не фигурира као серија чињеница, већ пре служи као кључ за разумевање индивидуализоване митске матрице која опседа лирски субјект.

Кашарина ПАНТОВИЋ

DE PROFUNDIS

Енес Халиловић, *Ако дуго љедаци у њонор*, Албатрос Плус, Београд 2016

Чини се да је потреба човека за причом и причањем исто тако исконска, суштаствена као и она насушна за ваздухом, водом и хлебом. Потреба да човек чује сопствени глас, одјек живота у глувоћи, једини доказ животности у самоћи, у ништавности људске егзистенције. Они који осећају причање као позив, осим разговора са самим собом, говоре, како Андрић каже, и у име других, у име оних који нису умели, нису